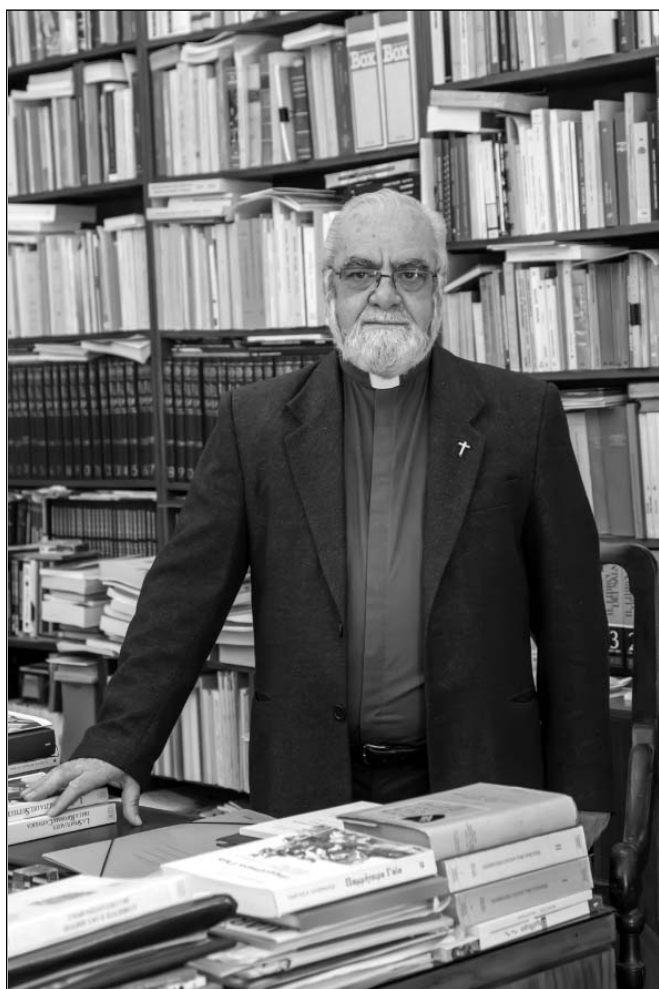

Ministerium Historiae
ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ π. ΜΑΡΚΟ ΦΩΣΚΟΛΟ

ΔΗΜΟΣ ΤΗΝΟΥ

Ministerium Historiae
ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ π. ΜΑΡΚΟ ΦΩΣΚΟΛΟ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κώστας Α. Δανούσης - Κώστας Γ. Τσικνάκης

ΤΗΝΟΣ 2017

Copyright © 2017
ΔΗΜΟΣ ΘΗΝΩΝ

ISBN 978-960-87502-3-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Τιμή στον π. Μάρκο Φώσκολο	11
ΣΙΜΟΣ ΟΡΦΑΝΟΣ, Ο π. Μάρκος Φώσκολος και η Τήνος .	13
ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Για τὸν π. Μάρκο Φώσκολο	15
ΜΑΡΙΑ ΣΙΚ, Συν(ομιλώντας) με τον π. Μάρκο Φώσκολο. Η προσωπικότητα και η βιογραφία του	17
ΜΑΡΙΑ ΣΙΚ – ΟΥΡΣΟΥΛΑ ΦΩΣΚΟΛΟΥ, Αναγραφή δημο- σιευμάτων π. Μάρκου Φωσκόλου	27
Μελέτες	
Δ. Θ. ΒΑΧΑΒΙΩΛΟΣ, Τὸ εἰς τὸν ἐν τῷ Ἀνάπλω Χριστὸν τὸν Ἐλκόμενον ἐπίγραμμα του Ἰωάννου Απόκαυκου. . . .	69
ΣΠΥΡΟΣ Π. ΓΑΟΥΤΣΗΣ, Ἄγνωστοι θυρεοὶ των αρχιεπισκό- πων Augustus Antonius Maria Zacco και Franciscus Maria Fenzi ἀπὸ τον καθολικό καθεδρικό ναό Κέρκυρας.	87
ANTONIO CARILE, L'egittologia nella tradizione storio- grafica Romano-Orientale	107
VERA COSTANTINI, «Circondata da tutte le parti da isole ottomane». Note e percorsi di ricerca sull'isola di Tinos dopo la guerra di Candia	117
ΚΩΣΤΑΣ Α. ΔΑΝΟΥΣΗΣ, Το οδικό δίκτυο στη μεσαιωνική Τήνο	133
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Τηνιακοὶ μετανάστες, θύματα πειρατῶν στα χρόνια της Επανάστασης. Οικονο- μία της αγοράς και οικονομία της βίας.	153
GIORGIO FEDALTO, Fortuna e sfortuna di un santo bizanti- no a Venezia: san Teodoro	175
ΜΑΧΗ ΚΑΡΑΛΗ, Αγροτικές κατοικίες στην Τήνο. Η έννοια της οικολογίας και της οικονομίας στην κατοικία.	191
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΚΑΣΑΠΙΔΗΣ, Ο βίος μιας παρ' ολίγον αγίας. Η ζωή και το έργο της δομηνικανίδας μοναχής Ρό- ζας d'Antre[i]chaux (1679-1768).	213

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΜΗΣ – ΝΙΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Διαθήκες προερχόμενες από την Καρδιανή Τήνου (18ος-19ος αιώνες)	247
ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ, Ο επικηρυγμένος επαναστάτης ή πώς οι Logedan κυριάρχησαν στην οικονομική ζωή της Τήνου και της Μυκόνου (15ος αι.)	291
π. ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΜΠΗΣ, Σπέτσες: γύρω απ' το παλιό λιμάνι	317
ΝΟΤΑ ΚΟΥΡΟΥ, Θρησκευτική παράδοση και υπαίθρια ιερά κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους (1100-600 π.Χ.)	323
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Για το ιδιωτικό, για το δημόσιο και το κοινό συμφέρον. Καταγγελίες, αιτήματα και εργαλεία διακυβέρνησης στη βενετική Τήνο κατά τις αρχές του Κρητικού Πολέμου	339
ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ, Το δόγμα των μελών του Μικρού Συμβουλίου της Κέρκυρας. Σημείωμα του έτους 1754	361
ΧΡΥΣΑ ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Έργα και ημέρες Καθολικού Αρχιεπισκόπου Νάξου (17ος αι.)	365
RINALDO MARMARA, Histoire de Tinos. Les archives et le père Marco Foscolos	381
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΤΕΦ. ΜΙΧΑΛΑΓΑ, Μετόχι του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στη βενετοκρατούμενη Πελοπόννησο	385
Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ, Ναυτική περιπέτεια στο Αιγαίο στο πλαίσιο του ρωσο-τουρκικού πολέμου	403
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Από την Κερά του Χειλά στην Παναγία του Ροζαρίου. Η εκκλησία και η αδελφότητα των καθολικών της Μυκόνου (17ος αι.)	417
ΑΣΠΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Η εντολή της βενετικής ηγεσίας στον γενικό προνοητή Κρήτης Lorenzo da Mulla (1569) .	437
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ, Κοινωνική μέριμνα και πολιτική στη βενετοκρατούμενη Τήνο. Ο θεσμός των δημόσιων σιταποθηκών (β' μισό 16ου-α' μισό 17ου αι.) . . .	455
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠ. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, Ενδοεκκλησιαστικές συγκρούσεις στις Κυκλάδες	475

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΡΟΥΣΣΟΣ, Ο ναός του Αγίου Αντωνίου του Αββά στο Κάστρο της Σίφνου	489
GUILLAUME SAINT-GUILLAIN, <i>Ex insita animi levitate rebelles?</i> Date, causes et conséquences de la révolte d'Hagiostéphanitès contre la domination vénitienne en Crète	507
B. J. SLOT, Un charlatan a Tinos et dans les Cyclades en 1771-1772	543
ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Ἐπίλυση ζητημάτων τῆς Καθολικῆς Ἐπισκοπῆς Σαντορίνης	561
ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΟΛΙΑΣ, Ο χάρτης του Τολέδου του Θεοτοκόπουλου, ένας άγνωστος χάρτης του Καλαποδά και η τέχνη των χαρτών στη βενετική Κρήτη τον 16ο αιώνα	575
ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΕΒΑΣ, Η παρουσία των Αμερικανών ιεραποστόλων στην Τήνο κατά την τριετία 1829-1831. Ιεραποστολικό, εκπαιδευτικό και εκδοτικό έργο	591
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ ΤΣΕΛΙΚΑΣ, Μία ψηφίδα Τηνιακῆς ιστορίας (1816)	617
ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗΣ, Αψιμαχίες μεταξύ Βενετών και Τούρκων στην Τήνο το καλοκαίρι του 1577	623
ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΔΗΣ, Το Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης (1576, 1577) και η Φλαγγίνειος Σχολή της Βενετίας (1665). <i>Ομοιότητες και διαφορές</i>	635
ΑΛΕΚΟΣ Ε. ΦΛΩΡΑΚΗΣ, Μεσαιωνικά τοπωνύμια της Τήνου, δηλωτικά γαιοκτησίας	651
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ, Νομική προσέγγιση των ναξιακών πωλητηρίων εγγράφων του 16ου αιώνα	665

Δημήτρης Δημητρόπουλος

**ΤΗΝΙΑΚΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ, ΘΥΜΑΤΑ ΠΕΙΡΑΤΩΝ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΒΙΑΣ**

Τη νύκτα της 1ης Οκτωβρίου 1827, ο «Άγιος Σπυρίδων», το μικρό ιστιοφόρο του καπετάν Γιαννούλη Ματθαίου είχε καταφύγει για να προστατευτεί από την κακοκαιρία στην υπήνεμη παραλία της Αγίας Φωτεινής (Φωτιάς) της Χίου, απέναντι από τα μικρασιατικά παράλια, στο ύψος του στενού του Τσεσμέ. Το πλοίο, είχε ξεκινήσει από τη Σμύρνη, χωρίς να ενταχθεί σε κάποια νηοπομπή εμπορικών караβιών, έχοντας υψώσει ρωσική σημαία. Εντούτοις για λόγους ασφαλείας, προσπαθούσε να βρίσκεται σε κοντινή απόσταση, στα δεξιά μίας ομάδας πλοίων που έπλεαν συνοδεία πολεμικών. Εκτός από το πλήρωμα, στο πλοίο επέβαιναν 37 επιβάτες, άνδρες και γυναίκες από την Τήνο, που δούλευαν στα μικρασιαστικά παράλια και τώρα γύριζαν στην πατρίδα τους. Ενώ λοιπόν το πλοίο βρισκόταν προσορμισμένο στη θέση Καμάρι, αιφνιδιαστικά δέχθηκε επίθεση από δύο πειρατικά σκάφη που είχαν έρθει από το Καρλόβασι. Οι πειρατές λήστεψαν το πλοίο και το φορτίο του, συνέλαβαν τους επιβάτες και τους οδήγησαν στη γειτονική ξηρά.

Όταν έφτασαν πλέον στο νησί τους, σε έγγραφο που απευθύνουν, στις 24 Οκτωβρίου 1827, στους Δημογέροντες της Τήνου, περιγράφουν οι ίδιοι με σπαραγμό τα πάθη τους: «μας συλλαμβάνουσιν και φέρωντάς μας παρά την ξηράν αφ' ου ήρπασαν άπαν το του πλοίου φορτίον κατεγύμνωσαν και ημάς ανιλεώς και απανθρώπως μέχρι και των ελαχίστων φορεμάτων μας: ύστερον αφ' ου μας είχαν και όλα μας τα χρήματα και ειδήσματα, κρίνομεν περιττόν να σας αναφέρη τα όσα εδοκιμάσαμεν από την ψυχρότητα της νυκτός, μόνον αρκεί να φανταστήτε τον πόνον της ψυχής μας και την απαρηγόρητον συμφοράν μας, όταν σας βάλλωμεν υπ' όψιν ότι οι υδρώτες και οι κόποι όλων ημών των ατύχων συμπατριωτών μας ανδρών και γυναικών με φρικτήν απανθρωπίαν, και με κίνδυνον και αυτής της ζωής διά μίας

στιγμής ηρπάσθησαν μείναντες εκ τούτου πτωχοί, δυστυχείς και ενδεείς».¹

Τα θύματα της πειρατείας ζητούν με την αναφορά τους προς τους Δημογέροντες της Τήνου να αναλάβουν την προστασία τους και να μεριμνήσουν για τη δικαίωσή τους, προβαίνοντας σε όλες τις απαιτούμενες ενέργειες προς τις κοινοτικές αρχές της Σάμου και την Κυβέρνηση. Υποβάλουν για τον λόγο αυτό κατάλογο με όσα αγαθά τους άρπαξαν. Επιπλέον τονίζουν το μέγεθος της συμφοράς που σημαίνει γι' αυτούς η ληστεία που υπέστησαν: «Εξαιτούμεθα λοιπόν μετά θερμών δακρύων την συμπάθειάν σας, ζητούμεν να κάμετε ώστε συνεννοούμενοι μετά των προκρίτων της Σάμου εγκαίρως να διαφυλαχθώσιν τα πράγματά μας και να μας επιστραφώσιν τα κλεφθέντα. Δεν είμεθα έμποροι, δεν είμεθα ευκατάστατοι, είμεθα τεχνίται, δούλοι και ναύται και εις τα κλεφθέντα συνίστατο όλη μας η κατάσταση, και οι καρποί των πολλών χρόνων κόπων μας. Ζητούμεν παρά των Σαμίων διά της μετά σπουδής συναγροικήσεως της Ευγενείας σας την αποζημίωσίν μας, αλλέως ανίκανοι να υποφέρωμεν το βάρος τοσαύτης δυστυχίας, είμεθα βιασμένοι να την ζητήσωμεν διά των χειρών μας εκ των πρώτων καϊκίων της Σάμου φθάσωσιν ενταύθα, όταν διά των Διοικητικών μέσων δεν δυνάμεθα».

Το παραπάνω περιστατικό είναι από εκείνα που αν και αποτελούσαν καθημερινότητα για τους ανθρώπους των χρόνων της επανάστασης του 1821, έχουν βρεθεί στο ημίφως της ιστοριογραφίας, καθώς σκιάζονται από τα μεγάλα πολεμικά και πολιτικά γεγονότα. Το μικρό όμως αυτό συμβάν συνάπτεται με δύο φαινόμενα που σημάδεψαν την κοινωνία και την οικονομία της Τήνου στα προεπαναστατικά και επαναστατικά χρόνια: τη μετανάστευση και την πειρατεία.

¹ Το έγγραφο βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής: ΓΑΚ), *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 68 (λήψεις 120 και 121). Το έγγραφο, όπως και τα άλλα που ακολουθούν, έχουν ανακτηθεί από το σύστημα διαχείρισης αρχειακών δεδομένων «Αρχειομνήμων» <http://arxiomnimon.gak.gr/> της Κεντρικής Υπηρεσίας των ΓΑΚ, και οι αριθμοί λήψεων αναφέρονται στην αρίθμηση που έχει δοθεί κατά την ανάρτηση φωτογραφιών της ψηφιακής αυτής εφαρμογής. Βλ. και εδώ Παράρτημα, Έγγραφο 1.

Η πειρατεία

Καταρχήν η πειρατεία. Όσα καταγράφονται στο έγγραφο συμβαίνουν την εποχή κορύφωσης της πειρατικής δράσης στο Αιγαίο, λίγες μόλις ημέρες πριν από τη ναυμαχία του Ναβαρίνου, που σηματοδοτήσε εκτός των άλλων και τη λήψη αυστηρών μέτρων κατά των πειρατών από τους ευρωπαϊκούς στόλους, σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση.² Οι μήνες όμως που προηγήθηκαν χαρακτηρίζονται από ανεξέλεγκτη πειρατική δράση, η οποία πυροδοτήθηκε από την αθρόα χορήγηση διπλωμάτων καταδρομής σε εμπορικά ελληνικά πλοία. Η όξυνση του προβλήματος οδήγησε την κυβέρνηση, ακριβώς τις ημέρες που συνέβη η πειρατική επιδρομή που μνημονεύεται εδώ, να εκδώσει εντολή με την οποία διατάσσονταν οι πλοίαρχοι σκαφών που βρίσκονταν σε αποστολές καταδρομής να γυρίσουν στον τόπο τους.³

Το περιστατικό συνέβη στη Χίο και πρωταγωνίστησαν σαμιώτες πειρατές από το Καρλόβασι⁴ με πλοία που ανήκαν στον πειρατή Σταμούλη και επικεφαλής τους Ζαχαρία και Γεώργιο.⁵

Πράγματι οι Σαμιώτες, και ιδιαίτερα οι κάτοικοι των χωριών του Καρλοβασίου, είχαν εμπλακεί σε σειρά πειρατικών ενεργειών, όπως

² Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας και το Θαλάσσιον Δικαστήριο κατά την πρώτην Καποδιστριακήν περίοδον 1828-1829*, Μέρος Α' *Η δίωξις της πειρατείας*, Αθήνα 1973, σ. 52-83.

³ Βλ. εντολές της Αντικυβερνητικής Επιτροπής με ημερομηνίες 3 και 16 Οκτωβρίου 1827, ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 59, έγγρ. 15 (λήψη 25) και φ. 60, έγγρ. 71 (λήψεις 121-122).

⁴ Ως επικεφαλής των πειρατών φέρονται κάποιοι που ονομάζονται Ζαχαρίας και Γεώργιος. Ο δεύτερος πιθανόν ταυτίζεται με τον Γεώργη τον επονομαζόμενο Αράπη, από τον Μαραθόκαμπο, που από το 1825 μαζί με συγγενείς του ναυπήγησαν μία σκαμαβία και ενεπλάκησαν στο κούρσο και την πειρατεία, βλ. Χρ. Λάνδρος, «Η ληστοπειρατεία στη Σάμο περί τα μέσα του 19ου αιώνα», *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, τ. 2, *Πρακτικά συνεδρίου*, Αθήνα 1998, σ. 184-185.

⁵ Ο Σταμούλης είναι πιθανότατα ο Κωνσταντίνος Σταμούλης, το πειρατικό πέρισμα δηλαδή του οποίου ανέφερε ότι συνέλαβε τον Ιούλιο του 1828 ο Ανδρέας Μιαούλης (Θεμελή-Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας*, σ. 76, 234-235). Κωνσταντίνος Σταμούλης/Σταμούλος εμφανίζεται μεταξύ των κατοίκων του Καρλοβασίου, να αναμειγνύεται σε συρμαγιές καϊκιών, στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1830, βλ. Αλ. Σεβαστάκης, *Ιστορικά Νέου Καρλοβάσου Σάμου 1768-1840*, Αθήνα 1995, σ. 15, 140, 144.

αποδεικνύεται από καταγγελίες των θυμάτων τους και από τη αλληλογραφία της ελληνικής διοίκησης με τις τοπικές αρχές της Σάμου. Οι τελευταίες διατάσσονται να τιμωρήσουν τους πειρατές, να λάβουν μέτρα για την εξάλειψη της πειρατείας και να μεριμνήσουν για την επιστροφή των λειών στους κατόχους.⁶ Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι ο έκτακτος επίτροπος στη Σάμο Ιω. Κωλέττης, τον Αύγουστο του 1828, εξανάγκασε τους πρόκριτους και καπετάνιους του Καρλοβασίου να υπογράψουν υποσχετικό έγγραφο, όπου δηλώνουν ότι θα συλλάβουν οποιονδήποτε συμπολίτη τους ασκήσει πειρατεία, με εγγύηση των προσωπικών τους κινητών και ακινήτων αγαθών.⁷

Η επίθεση που περιγράφεται στο ντοκουμέντο συγκεντρώνει ορισμένα από τα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν εκείνες τις πειρατικές ενέργειες των χρόνων της επανάστασης, όπου δράστες και θύματα είναι χριστιανοί Έλληνες.⁸

— Η επίθεση εξαπολύεται με πειρατικές βάρκες εναντίον εμπορικού πλοίου που έχει καταφύγει προσωρινά σε κάποιον υπήνεμο όρμο ώσπου να κοπάσει η κακοκαιρία.

— Οι πειρατές δεν αρκούνται στη λήστευση του φορτίου του πλοίου αλλά με σκληρότητα «γυμνώνουν» – σύμφωνα με τη φρασεολογία της εποχής – το πλήρωμα και τους επιβάτες από όλα τα χρήματα, τα τιμαλφή, τα ενδύματα και τα προσωπικά τους αντικείμενα.

— Οι πειρατές δεν παίρνουν χριστιανούς ομήρους και δεν πωλούν ως σκλάβους τα θύματά τους, μια πρακτική που είχε αποτελέσει στο

⁶ Βλ. ενδεικτικά: ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 56, έγγρ. 49 (λήψεις 90-91), φ. 57, έγγρ. 33 και 123 (λήψεις 56-57 και 228-229), φ. 60, έγγρ. 78 (λήψη 132), φ. 61, έγγρ. 10 (λήψεις 18-19), φ. 62, έγγρ. 66-68, 91-92 (λήψεις 117-121, 158-161). Βλ. επίσης Λάνδρος, «Η ληστοπειρατεία στη Σάμο», σ. 181-190.

⁷ Θεμελή-Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας*, Μέρος Α', σ. 113 και 235-236.

⁸ Βλ. σχετικά D. Dimitropoulos, «Pirates during a Revolution. The faces of the piracy and the reaction of local societies», *Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, 15th-19th centuries*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, επιμ. Gelina Harlaftis – D. Dimitropoulos – D. J. Starkey, Αθήνα 2016, σ. 29-40 και ο ίδιος, «Πειρατές στη στεριά; Πρόσφυγες, καταδρομείς και καθημερινότητα των παράκτιων οικισμών στα χρόνια του Αγώνα», *Όψεις της Επανάστασης του 1821 Πρακτικά Συνεδρίου* (υπό έκδοση).

παρελθόν βασική πηγή προσπορισμού κερδών για όσους εμπλέκονταν στην πειρατική δράση.

— Τα θύματα, όταν πλέον βρίσκονται σε ασφαλές σημείο, προτάσσουν ως αίτημα προς την ελληνική κυβέρνηση την επιστροφή των κλοπιμαίων και δευτερευόντως την τιμωρία των ενόχων, ενδεχομένως διότι γνώριζαν ότι αυτό είχε ελάχιστες πιθανότητες να πραγματοποιηθεί, αφού και οι εντολές της Διοίκησης προς τις τοπικές αρχές στην παράδοση των λειών επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους.

— Οι κοινοτικές αρχές του τόπου προέλευσης (καταγωγής ή κατοικίας) των πειρατών έχουν την ευθύνη της σύλληψης των δραστών και αποκατάστασης της δικαιοσύνης, θεωρούνται όμως από τη Διοίκηση και υπεύθυνες για τις πειρατικές ενέργειες που πραγματοποιούν συμπατριώτες τους και απειλούνται με προσωπικές ποινές.

— Τα θύματα θεωρούν συλλογικά υπεύθυνους τους κατοίκους του τόπου καταγωγής ή κατοικίας των πειρατών. Η απειλή της απαλλοτρίωσης αγαθών συμπατριωτών των δραστών, την οποία εξαπολύουν στο έγγραφό τους οι Τηνιακοί που ληστεύτηκαν, παρότι δεν είναι συνήθης, αντιστοιχεί στην απελπισία των θυμάτων των πειρατών και την αίσθησή τους ότι δεν απονέμεται δικαιοσύνη, ότι δεν βρίσκουν το δίκιο τους.

Οι Τηνιακοί ήταν εξοικειωμένοι με το φαινόμενο της πειρατείας καθώς το νησί τους τον 17ο και 18ο αιώνα βρέθηκε συχνά στο επίκεντρο της πειρατικής δράσης.⁹ Στα χρόνια της Επανάστασης του 1821 επίσης, υπέστησαν τις συνέπειές της. Χαρακτηριστική είναι η μάχη που αναγκάζονται να δώσουν τον Μάιο του 1825 με πειρατές που εφόρμησαν με τα πλοιάριά τους, ενώ δύο χρόνια πριν, τον Αύγουστο του 1823, η κοινότητα του νησιού υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση 2.000 γροσιών για ληστεία που υπέστη γάλλος υπήκοος από παρεπιδημούντες στην περιοχή πειρατές.¹⁰ Ταυτόχρονα οι κάτοικοι, όπως και άλλοι νησιώτες, είχαν εμπλακεί και οι ίδιοι σε οικονομικές

⁹ Βλ. σχετικά π. Μ. Φώσκολος, «Τήνος και πειρατεία κατά τους μέσους χρόνους», *Τήνος και Θάλασσα*, επιμ. Κ. Δανούσης, Αθήνα 1997, σ. 47-80, όπου και κατάλογος των πειρατικών ενεργειών που συνέβησαν στην Τήνο.

¹⁰ Επ. Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά, ήτοι αρχαία και νεωτέρα γεωγραφία και ιστορία της νήσου Τήνου*, επανέκδοση Αθήνα 2005, σ. 169-170.

δραστηριότητες που σχετίζονταν με την πειρατεία, καθώς, όπως επισημαίνει ο Αλ. Μαυροκορδάτος σε επιστολή του τον Φεβρουάριο του 1827, η Τήνος και η Σύρος είχαν καταστεί κέντρα πώλησης λειών.¹¹

Η μετανάστευση

Τα θύματα των πειρατών στο περιστατικό που αναφέραμε εδώ τονίζουν ότι δεν είναι πλούσιοι έμποροι αλλά τεχνίτες, ναύτες και υπηρέτες που εργάζονται μακριά από την πατρίδα τους, στη μικρασιατική ακτή, για να εξασφαλίσουν εκεί τα προς το ζην. Η Σμύρνη, από την οποία ξεκίνησε το πλοίο, πιθανότατα ήταν και ο τόπος εργασίας τους. Οι πληροφορίες αυτές συγκλίνουν με μαρτυρίες περιηγητών και επισκεπτών της Τήνου τον 18ο και 19ο αιώνα, που επισημαίνουν ότι πολλοί Τηνιακοί είχαν μεταναστεύσει σε μεγάλα αστικά κέντρα-λιμάνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με σκοπό την αναζήτηση εργασίας. Έχει υποστηριχθεί ότι η κατάληψη της Τήνου από τους Οθωμανούς, το 1715, πυροδότησε τη μετανάστευση των ντόπιων, που ήθελαν να απομακρυνθούν από τον νέο κυρίαρχο.¹² Δεδομένου όμως ότι ήδη τον 17ο αιώνα παρατηρείται ικανή μεταναστευτική κίνηση, ενώ και η ροή της οδηγεί προς την οθωμανική επικράτεια και όχι εκτός αυτής, κατά τη γνώμη μου σχετίζεται με τη λήξη της βενετικής κυριαρχίας, με ένα τρόπο όμως κάπως διαφορετικό. Η πολιτική μεταβολή το 1715 σήμανε και το τέλος του ύστατου αυτού ισχυρού διοικητικού και στρατιωτικού προπύργιου της Βενετίας στο Αιγαίο.¹³ Η πλαισίωσή του όταν ήταν υπό βενετική κυριαρχία απαιτούσε αντίστοιχο προσωπικό, η ένταξη της Τήνου όμως μετά το 1715 στην κανονικότητα της οθωμανικής διοίκησης, ως ένα από τα πολλά νησιά του Αιγαίου, κατέστησε άνευ αντικειμένου τη συντήρηση του μηχανισμού αυτού και είχε επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική συγκρότηση του νησιού.

¹¹ Θεμελή-Κατηφόρη, *Η δίοξις της πειρατείας*, σ. 40.

¹² Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά*, σ. 119-120· Β. Σφυρόερας, «Μεταναστεύσεις και εποικισμοί Κυκλαδιδών εις Σμύρνην κατά την Τουρκοκρατίαν», *Μικρασιατικά Χρονικά* 10 (1963), 167-168 και Αρμ. Βιτάλης «Η μεταξύσπαρωγωγός Τήνος του 18ου και 19ου αιώνα. Μια λησμονημένη πραγματικότητα», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 32 (1989), 11.

¹³ Βλ. συνοπτικά Ι. Δ. Ψαράς, *Η Βενετοκρατία στην Τήνο την εποχή του Κρητικού πολέμου (1645-1669)*, διδ. διατριβή (Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδας της

Οι ταξιδιωτικές αφηγήσεις τεκμηριώνουν την τηνιακή μετανάστευση και συγκλίνουν σε ορισμένα χαρακτηριστικά της. Επιλεκτικά ορισμένες μαρτυρίες:

- Ο J. Thevenot, που έφτασε στην Τήνο το 1655, σημειώνει ότι ο υπερπληθυσμός αναγκάζει τους ντόπιους να αναζητήσουν την τύχη τους σε πόλεις, όπως η Σμύρνη και η Χίος.¹⁴
- Ο J. von Riedesel, επισκέπτης του νησιού το 1768, γράφει ότι άνδρες και γυναίκες εργάζονται ως οικιακοί υπηρέτες στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τη Σμύρνη και σε άλλες σκάλες της Ανατολής, ενώ οι υπόλοιποι κερδίζουν τα προς το ζην δουλεύοντας σε πλοία και καΐκια.¹⁵
- Ο Pash di Krienen είδε στα 1770 πολλούς Τηνιακούς να δουλεύουν σε λιμάνια του Αιγαίου, σε οικογένειες εκεί εγκατεστημένων Ευρωπαίων.¹⁶
- Ο G. Olivier στη λήξη του 18ου αιώνα υποστηρίζει ότι στη Χίο και στη Σμύρνη γυναίκες και άνδρες από την Τήνο εργάζονται στο μεταξύ.¹⁷
- Ο τηνιακός Marcaky Zallony, στο βιβλίο του που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1809, παρατηρεί ότι οι συμπατριώτες του ταξιδεύουν πολύ και ουσιαστικά δεν υπάρχει ούτε μία οικογένεια που να μην έχει κάποιο μέλος της στην ξενιτιά. Παράλληλα όμως αγαπούν πολύ την πατρίδα τους και επιστρέφουν πάντοτε σε αυτήν, καθώς από τις πλούσιες και εύφορες χώρες που έχουν μεταναστεύσει, εκείνοι προτιμούν την ξερή, ορεινή και άγονη νήσο τους.¹⁸

Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, αρ. 56), Θεσσαλονίκη 1985 και Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, «Η Τήνος κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (1390-1715)», *Τήνος. Ιστορία και πολιτισμός*, τ. 1: *Ιστορία*, επιμ. π. Μ. Φώσκολος, Τήνος 2005, σ. 171-198.

¹⁴ J. de Thevenot, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, τ. 1, Amsterdam ³1727, σ. 332.

¹⁵ J. von Riedesel, *Remarques d'un voyageur moderne au Levant*, Amsterdam 1769, σ. 55-56.

¹⁶ Pash di Krienen, *Breve descrizione dell'Archipelago*, Livorno 1773, σ. 88-89.

¹⁷ G. Olivier, *Voyage dans l'empire Ottoman*, τ. 2, Paris 1801, σ. 152.

¹⁸ Marcaky Zallony, *Voyage à Tine*, Paris 1809, σ. 78. Πρβλ. Μ. Φ. Ζαλλώνης, *Ιστορία της Τήνου*, μετάφραση Δ. Μαυρομαρά, Αθήνα ³1997, σ. 62.

- Ο W. Turner ταξιδεύει στο Αιγαίο στα 1816 και σημειώνει ότι στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη ζουν 1.200 Τηνιακοί. Οι άνδρες είναι οι πιο ικανοί μάγειροι και οι γυναίκες οι πιο φημισμένες υπηρέτριες στην Ανατολή και έτσι χάρη στις ικανότητές τους, οι Γάλλοι τους προσλαμβάνουν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στις οικίες τους.¹⁹
- Ο J. Fuller, που επισκέφτηκε την Τήνο στις παραμονές της Επανάστασης, το 1820, επισημαίνει ότι η πλειονότητα των κατοίκων είχαν ζήσει στη νιότη τους, ως οικιακοί υπηρέτες στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη.²⁰

Κοινή παραδοχή ορισμένων συγγραφέων – όπως των Pash di Krienen, Zallony, Fuller – είναι ότι οι τηνιακοί μετανάστες, όταν κατορθώνουν να συγκεντρώσουν κάποιες οικονομίες, αγοράζουν γαίες στον τόπο τους ή επεκτείνουν εκτάσεις που ήδη κατέχουν. Η πρακτική αυτή σε συνδυασμό με το έθιμο της προτίμησης, την εφαρμογή του οποίου επισημαίνει και ο Fuller, οδηγούσε σε αύξηση της τιμής της γης στην Τήνο,²¹ ενώ επανατροφοδοτούσε και τη μετανάστευση, καθώς κάποιοι πρώην μετανάστες που είχαν πάρει δάνεια για να αγοράσουν ακίνητα, αναγκάζονταν να μετοικήσουν και πάλι προκειμένου να τα αποπληρώσουν. Πρόκειται επομένως για οικονομική μετανάστευση που αποβλέπει στη συγκέντρωση χρημάτων, με προοπτική την επιστροφή στην πατρίδα.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης συνδέονται νομίζω με την ιστορική διαδρομή της Τήνου. Καταρχήν η Τήνος υπήρξε ένα νησί καλά κατοικημένο, του οποίου η αγροτική παραγωγή,

¹⁹ W. Turner, *Journal of a tour in the Levant*, τ. 1, London 1820, σ. 405.

²⁰ J. Fuller, *Narrative of a tour through some parts of the Turkish Empire*, London 1830, σ. 519-520.

²¹ Τον τρόπο εφαρμογής της προτίμησης με βάση το εθιμικό δίκαιο που ίσχυε στην Τήνο περιγράφουν οι κοινοτικές αρχές το 1833, βλ. Μεν. Τουρτόγλου, «Η απάντηση της Δημογεροντίας Τήνου εις τα περί των νομικών εθίμων ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης», *Επετηρίς του Αρχείου της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 14 (1967), Αθήνα 1970, 212-213.

σύμφωνα με μαρτυρίες της εποχής, δεν επαρκούσε να καλύψει τις επισιτιστικές ανάγκες των κατοίκων παρά μόνο για πέντε-έξι μήνες του έτους.²² Οι μαρτυρίες συγκλίνουν ότι κατά τον 17ο αιώνα ο πληθυσμός του υπερέβαινε τους 10.000, ενώ τον 18ο αιώνα και μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους προσέγγιζε τους 20.000 κατοίκους.²³ Οι επαγγελματικές εξειδικεύσεις των τηνιακών μεταναστών συνδέονται με την ειδική λειτουργία του νησιού ως στρατιωτικής βάσης και τελευταίας απομονωμένης κτήσης της Γαληνοτάτης στο κέντρο του Αιγαίου πελάγους. Επαγγέλματα του αστικού χώρου, της πόλης, αλλά και ειδικότητες χρήσιμες για την εξασφάλιση της αναγκαίας στρατιωτικής υποδομής, εντάσσονται στις ανάγκες και την τεχνογνωσία της βενετικής περιόδου, που έμειναν όμως χωρίς ζήτηση μετά την τουρκική κατάκτηση. Εκτός από τους μάγειρους που αναφέρθηκαν ήδη, η καταγραφή των προερχόμενων από την Ελλάδα μελών των συντεχνιών της πόλης, την οποία επιχειρεί στα 1835 ο Έλληνας πρόξενος στη Σμύρνη Θεόδωρος Ξένος είναι ενδεικτική των επαγγελματικών ειδικεύσεων των εκεί Τηνιακών, που, σύμφωνα με καταγραφή της Καθολικής εκκλησίας, αριθμούσαν τα 1.303 πρόσωπα.²⁴ Στο ισνάφι των μαραγκών, οι 62 από τους 73 Έλληνες είναι από την Τήνο, ενώ το σύνολο των 60 κουντουράδων (κατασκευαστών χαμηλών παπουτσιών) και μεγάλος αριθμός παπουτσήδων, οι οποίοι αποτελούσαν χωριστή συντεχνία, προέρχονταν επίσης από το νησί.²⁵

²² Η πληροφορία επανέρχεται σταθερά από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα, βλ. Francesco Basilicata, «Έκθεση του 1630 για τη νήσο Τήνο», μετάφραση Στέργιος Σπανάκης, *Κυκλαδικά Θέματα* 8 (1985), 80· Αναστασία Παπαδιά Λάλα, «Παραγωγή και εμπορία του μεταξιού στην Τήνο κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 14 (1991-1993), 373 και 382 (σε έγγραφο των προκρίτων της κοινότητας του 1700) και J. Galt, *Letters from the Levant*, London 1813, σ. 372.

²³ Για τον πληθυσμό της Τήνου βλ. π. Μ. Φώσκολος, «Πέντε αιώνες γενικών και μερικών απογραφών της νήσου Τήνου (1470-1991)», *Τηνιακά Ανάλεκτα* 4 (2000), 335-344, και Δ. Δημητρόπουλος, *Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15ος-αρχές 19ου αιώνα* (Τετράδια Εργασίας 27), Αθήνα 2004, σ. 232-236

²⁴ Βλ. G. Hofmann, *Vescovandi Cattolici dela Grecia, II. Tinos* (Orientalia Christiana Analecta 107), Roma 1936, σ. 55.

²⁵ Π. Καμηλάκης, «Συντεχνίες και επαγγέλματα στη Σμύρνη πριν από τα μέσα του

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της τηνιακής μετανάστευσης σχετίζεται με την ισχυρή παρουσία των γυναικών μεταξύ όσων εκπατρίζονται. Οι γυναίκες στην Τήνο, εκμεταλλεζόμενες την ακμαία σηροτροφία του τόπου,²⁶ είχαν ειδικευτεί στην παραγωγή μεταξωτών, κυρίως καλτσών, που ήταν ονομαστές στην Ευρώπη για την αντοχή τους. Μέσω αυτής της καθημερινής δραστηριότητας είχαν αποκτήσει εργασιακή εμπειρία στην παραγωγή μεταξιού, που εκτεινόταν πέραν των οικιακών και αγροτικών τους ασχολιών.²⁷ Έτσι, στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, πολλές γυναίκες της Τήνου μεταναστεύουν προς τα οικονομικά κέντρα της Ανατολής, μόνες τους ή συνοδεύοντας τους συζύγους τους.²⁸ Έχοντας αποκτήσει τη φήμη των αξιόπιστων και έντιμων υπηρετιών, που αγαπούν ιδιαίτερα την καθαριότητα, τις προτιμούν ελληνικά και ευρωπαϊκά σπίτια στη Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη. Στις αρχές του 19ου αιώνα, σύμφωνα με μαρτυρία του

19ου αιώνα, με βάση κυρίως αρχειακές πηγές», *Μικρασιατικά Χρονικά* 20 (1998), 191-192. Μεγάλος είναι βέβαια και ο αριθμός των μαρμαράδων, η εγκατάστασή τους όμως εκεί πυκνώνει τον 19ο αιώνα, βλ. σχετικά Αλ. Φλωράκης, «Τηνιακοί μαρμαρογλύπτες στη Σμύρνη», *Μικρασιατικά Χρονικά* 20 (1998), 261-310.

²⁶ Για τη μεταξοπαραγωγή του νησιού βλ. Παπαδία Λάλα, «Παραγωγή και εμπορία του μεταξιού», σ. 369-397· Βιτάλης, «Η μεταξοπαραγωγός Τήνος», 5-16 και π. Μ. Φώσκολος, *Η Οξωμεριά της Τήνου κατά τον ύστερο μεσαιώνα*, Αθήνα 2012, σ. 189-194. Βλ. επίσης τις παρατηρήσεις του Λόρδου Charlemont για τη μεγάλη σημασία του μεταξιού στην οικονομία της Τήνου (*The travels of Lord Charlemont in Greece and Turkey 1749*, επιμ. W. B. Stanford, E. J. Finopoulos, London 1984, σ. 61-62). Τέλος, για τις γυναίκες της Τήνου, βλ. Κ. Δανούσης (επιμ.), *Γυναίκες της Τήνου. Πρακτικά Ημερίδας στο Ίδρυμα Τηνιακού Πολιτισμού*, Τηνιακά Σύμμεικτα, Αθήνα 2010, και ειδικότερα Κ. Δανούσης, «Γυναίκες της Τήνου», *ό.π.*, σ. 7-22.

²⁷ Olivier, *Voyage*, τ. 2, σ. 152· C. S. Sonnini, *Voyage en Grèce et en Turquie*, τ. 2, Paris 1801, σ. 315· Κ. Μ. Μπαζίλι, *Ένας Ρώσος στην Ελλάδα του Καποδίστρια [Το αρχιπέλαγος και η Ελλάδα στα 1830-1831]*, μετάφραση Ολέγ Τσμπάνκο, Αθήνα 2000, σ. 205. Μία συσχέτιση της παραδοσιακής εξειδίκευσης των γυναικών της Τήνου στην παραγωγή μεταξιού με τις μονές γυναικών του νησιού, βλ. Στυλ. Κορνάρος, «Ανάπτυξη και γυναικεία συμμετοχή (λαϊκή και μοναστηριακή): παραγωγή από την παραγωγή και χρήση μετάξης στην Τήνο», *Τήνος. Εώα και Εσπέρια, Πάνω Μέρη Τήνου*, επιμ. Κ. Δανούσης, Αθήνα 1999, σ. 178-180.

²⁸ Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. 1, Paris 1782, σ. 45-46 (και β' έκδ., τ. 1, Paris 1842, p. 71-72).

G. A. Olivier, κάθε 10 με 15 ημέρες έφευγε ένα πλοίο από την Τήνο για τη Σμύρνη μεταφέροντας οικιακές υπηρέτριες, ενώ με πυκνότητα ενός μηνιαίου ή ετήσιου δρομολογίου ξεκινούν πλοία αντιστοίχως για την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη. Οι γυναίκες αυτές μετά από λίγα χρόνια δουλειάς επιστρέφουν στο νησί τους για να παντρευτούν.²⁹ Το μεταξύ φαίνεται λοιπόν ότι υπήρξε το βασικό όχημα για την πρόωμη αυτή ένταξη των γυναικών της Τήνου στην αγορά εργασίας. Συμπληρωματικά πιθανόν λειτούργησε το καθολικό θρήσκευμα πολλών από αυτές,³⁰ και η εξοικείωση με τον τρόπο ζωής και τις συνήθειες των Δυτικοευρωπαίων, μέσω της μακράς ισχυρής βενετικής παρουσίας στο νησί, στοιχεία που αξιολογούνταν θετικά από τους εγκατεστημένους στην οθωμανική επικράτεια ευρωπαίους εργοδότες τους.

Ας επανέλθουμε όμως στο έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 1827 που αποτέλεσε την αφορμή της εδώ διαπραγμάτευσης. Το υπογράφουν – όχι ιδιοχείρως – 34 πρόσωπα που είχαν μεταναστεύσει για εργασία στα μικρασιατικά παράλια, και πιθανότατα κυρίως στη Σμύρνη, λιμάνι αναχώρησης του πλοίου που θα τους μετέφερε στην πατρίδα τους. Λίγες μέρες μετά την αποστολή του παραπάνω εγγράφου, στις 24 Οκτωβρίου 1827, ο καπετάνιος του πλοίου Γιαννούλης Ματθαίος συντάσσει και εκείνος έναν κατάλογο των προσώπων και των χρηματικών ποσών που άρπαζαν από το καθένα οι πειρατές.³¹ Ας σημειωθεί ότι ο Γιαννούλης Ματθαίος ήταν από τον Πύργο και είχε διαδραματίσει ενεργό ρόλο στα γεγονότα της Επανάστασης. Με το ίδιο αυτό πλοίο του τον Ιούλιο του 1821, παρέλαβε το πρώτο απόσπασμα Τηνια-

²⁹ Olivier, *Voyage*, τ. 2, σ. 153. Στα μέσα του 19ου αιώνα συνεχιζόταν η ροή αυτή εργαζόμενων γυναικών από την Τήνο, με την προσθήκη και της Αθήνας και της Ερμούπολης στους τόπους υποδοχής, βλ. Ι. Βλασσόπουλος *Στατιστικές σημειώσεις για το νησί Τήνος*, μετάφραση Πίτσα Μπλάνα, Αθήνα 1992, σ. 17.

³⁰ Για την ποσοτική αποτίμηση της παρουσίας των τηνιακών καθολικών στις Καθολικές κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι ενδεικτικό στοιχείο ότι την περίοδο 1800-1855, το 17,48% των θανόντων ενοριτών στην ενορία Αγίας Μαρίας των Δραπερών της Κωνσταντινούπολης, προέρχονταν από την Τήνο, βλ. Rinaldo Marmara, «La formation de la Communauté latine étrangère de Constantinople et les Tiniotes», *Τηνιακά Ανάλεκτα* 6 (2009), 14-15.

³¹ ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 67 (λήψη 119). Το έγγραφο είναι επικρωμένο από τους πρόκριτους της Τήνου. Βλ. και εδώ Παράρτημα, Έγγραφο 2.

κών στρατιωτών και υπό τις οδηγίες του μητροπολίτη Νεόφυτου τους διεκπεραίωσε στην Εύβοια για να συμμετάσχουν στην εκστρατεία της Καρύστου.³²

Τα πρόσωπα που αναφέρονται στα δύο έγγραφα ουσιαστικά ταυτίζονται. Υπάρχουν ελάχιστες αποκλίσεις, κυρίως ορισμένες προσθήκες στο έγγραφο του Γ. Ματθαίου. Από τον συνδυασμό των δύο αυτών τεκμηρίων προκύπτουν ορισμένα στοιχεία για τη σύνθεση και τα χαρακτηριστικά των επιβατών. Συνολικά γίνεται αναφορά σε 37 πρόσωπα, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνεται μία τετραμελής οικογένεια (σύζυγοι και δύο τέκνα). Έξι από τα θύματα είναι γυναίκες, από τις οποίες οι πέντε ταξίδευαν μόνες τους, στοιχείο που συνάδει με τη μετανάστευση μεμονωμένων γυναικών που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, παρατηρείται στην Τήνο. Είναι αξιοπαρατήρητο το στοιχείο ότι η επανάσταση και τα πολεμικά γεγονότα δεν μοιάζουν να έχουν διακόψει το παραδοσιακό δρομολόγιο επικοινωνίας Τήνου-Σμύρνης, ούτε έχουν σταματήσει τη μετοίκηση των Τηνιακών για αναζήτηση εργασίας. Η επικοινωνία αυτή μεταξύ των απελευθερωμένων περιοχών και όσων βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία, η μετακίνηση ανθρώπων και ενδεχομένως εμπορευμάτων, ακόμη και η μετεγκατάσταση προσώπων που είχαν εμπλακεί ενεργά στη συνεχιζόμενη επανάσταση αποτελούν, νομίζω, μία ενδιαφέρουσα, σχεδόν ανεξερεύνητη πτυχή του Αγώνα.

Τα τεκμήρια περιέχουν μνείες του οικισμού καταγωγής των επιβατών. Ικανός αριθμός, 15 πρόσωπα, προέρχεται από τον Πύργο, τον μεγαλύτερο οικισμό της βόρειας Τήνου, της Οξωμεριάς,³³ που κατοικούνταν από ορθόδοξους και στην ακμή του, το 1835, αριθμούσε 1.500 κατοίκους. Οι υπόλοιποι ήταν γειτονικοί και προέρχονταν από Καθολικά χωριά των Κάτω Μερών της Τήνου: τα Κελλιά (σημ. Καλλονή) 5 πρόσωπα, τα Μοναστήρια 6, την Αγιοφωλιά [= Αετοφωλιά] 4 πρόσωπα και η τετραμελής οικογένεια που αναφέρθηκε παραπάνω.

³² Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά*, σ. 140· πρβλ. και Δ. Σοφιανός, *Η ιστορική κοινότητα Πανόρμου Τήνου*, Κοινότητα Πανόρμου Τήνου 2005, σ. 17-18.

³³ Για την ίδρυση του οικισμού του Πύργου βλ. π. Φώσκολος, *Η Οξωμεριά*, σ. 69-79.

Επίσης ένα θύμα των πειρατών καταγόταν από την Κώμη, ένα από το Καρκάδο, και ένα από το ορθόδοξο χωριό Μουντάδος, που βρίσκεται νοτιότερα από τα υπόλοιπα.³⁴ Ας σημειωθεί ότι κάποιοι από τους επιβάτες δηλώνονται με ονοματικούς προσδιορισμούς που δείχνουν καταγωγή εκτός Τήνου (Ιθακήσιος, Κεφαληναίος, Σμυρναίος), ο τρόπος όμως εκφοράς του ονόματος στο έγγραφο δεν επιτρέπει να διακρίνουμε εάν πρόκειται για προγονική καταγωγή που έχει μετατραπεί σε οικογενειακό όνομα, προσώπων που διαμένουν πλέον στο χωριό Μοναστήρια. Στον κατάλογο μνημονεύεται ακόμη ένα θύμα των πειρατών, ο καπετάν Μιχαλιός Παρίσης, που πιθανότατα δεν επέβαινε ο ίδιος στο πλοίο, είχε όμως για λογαριασμό του αγοράσει ο καπετάν Γ. Ματθαίος εμπορεύματα αξίας 500 γροσιών.

Οι πειρατές απέσπασαν συνολικά 36.715 γρόσια, ένα σημαντικό δηλαδή για την εποχή ποσό, ενδεικτικό των κερδών που αποκόμιζαν οι πειρατές από τη δράση τους. Μια τάξη μεγέθους για την αντιστοιχία του χρηματικού αυτού ποσού παρέχει η πληροφορία ότι το 1826 η κοινότητα της Τήνου υποχρεώθηκε να δώσει προς τη Διοίκηση δάνειο 42.000 γροσιών, ως συνεισφορά του νησιού για τις ανάγκες του Αγώνα.³⁵

Τα θύματα των πειρατών ατομικώς απώλεσαν ποσά που ποικίλλουν από 100 έως 7.000 γρόσια. Μια ενδεικτική κατανομή του ύψους των χρημάτων που τους απόσπασαν είναι η ακόλουθη:

³⁴ Από τα χωριά αυτά μεγαλύτερα ήταν τα Κελιά (σύμφωνα με κατάστιχα της Καθολικής εκκλησίας το 1793 αριθμούσε 403 και το 1835 541 κατοίκους) και η Κώμη (386 και 436 αντίστοιχα). Η Αετοφωλιά (181 και 171 κατοίκους αντίστοιχως) και ο Καρκάδος (93 και 179) είχαν μικρότερο πληθυσμό. Βλ. π. Φώσκολος, «Πέντε αιώνες γενικών και μερικών απογραφών», 342-343. Ο Μουντάδος σύμφωνα με τον Αντ. Μοσχάτο στα μέσα του 19ου αιώνα είχε 350 κατοίκους, βλ. Αντ. Μοσχάτος, *Περί νήσου Τήνου. Πραγματεία Ιστορική*, Γοττίγγη 1855, μετάφραση Ν. Ι. Λούβαρης, επιμ. Κ. Δανούσης, Αθήνα 2000, σ. 55. Οι οικισμοί Αετοφωλιά και Καρκάδος ήταν στενά συνδεδεμένοι με τα Κελιά, βλ. Κ. Δανούσης, «Κάτω Μέρη: Όψεις της κοινωνίας και οικονομίας κατά τον ΙΘ' αιώνα», *Τήνος. Κάτω Μέρη*, επιμ. Κ. Δανούσης, Αθήνα 2001, σ. 88.

³⁵ Βλ. *Αρχείον της κοινότητος Ύδρας 1778-1832*, τ. 12 1826, επιμ. Αντ. Λιγνός, Πειραιάς 1930, σ. 377-378. Σύμφωνα με τον Γ. Δώριζα, *Η Τήνος επί τουρκοκρατίας και κατά τον αγώνα του 1821*, Μέρος τρίτον, Αθήνα 1978, σ. 321, το 1827 η συνολική εισφορά της Τήνου προς την κεντρική Διοίκηση ανήλθε σε 52.000 γρόσια.

Έως 500 γρόσια	19 επιβάτες	55,9%
501-1000 γρόσια	7 επιβάτες	20,6%
1001-2000 γρόσια	5 επιβάτες	14,7%
2001 γρόσια και άνω	3 επιβάτες	8,8%

Υπερτερούν λοιπόν όσοι απώλεσαν ποσά που δεν ξεπερνούν τα 500 γρόσια. Επίσης στο 1/3 των επιβατών οι πειρατές αφαίρεσαν ποσά που κυμαίνονταν από 501 σε 2.000 γρόσια, ενώ τρία από τα θύματα έχασαν 2.650, 3.500 και 7.000 γρόσια το καθένα. Τα αριθμητικά δεδομένα καταδεικνύουν το μέγεθος της απώλειας που μπορούσε να προξενήσει μία πειρατική πράξη στους επιβάτες των πλοίων, ιδιαίτερα όταν επέστρεφαν στην πατρίδα τους μετά από χρόνια δουλειάς. Παράλληλα, τα ίδια τα ποσά αυτά αποτελούν όμως και μία πρώτη ένδειξη των σημαντικών δυνατοτήτων συγκέντρωσης κεφαλαίου που πρόσφερε η μετανάστευση, ακόμη και εν μέσω της πολεμικής αναστάτωσης που είχε επιφέρει η Επανάσταση. Μία μόνο πληροφορία, βοηθητική για την κατανόηση της αξίας που αντιπροσώπευαν τα χρήματα που απώλεσαν τα θύματα των πειρατών: τον Δεκέμβριο του 1826 ο Ιάκωβος Ν. Παξιμάδης κληροδοτεί με τη διαθήκη του διάφορα ποσά για αγαθοεργίες στην Τήνο και υπολογίζει ότι το ετήσιο κόστος για να αμείβεται ο «διδάσκαλος κοινός» ανέρχεται σε 1.500 γρόσια.³⁶

Αρκετά από τα θύματα των πειρατών φέρουν οικογενειακά ονόματα γνωστά στην τηνιακή ονοματολογία. Για παράδειγμα τα επώνυμα Κουκουλάς, Κοσμάς, Παλαμάρης, απαντούν μεταξύ των κατόχων χωραφιών σε φορολογικό κατάστιχο του Πύργου, του έτους 1805. Δεν κατέστη εντούτοις εφικτή η ταύτιση των επιβατών με κάποιον εγγεγραμμένο του καταστίχου αυτού, με εξαίρεση ίσως τον Ιωάννη Κοσμά.³⁷ Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι ορισμένοι από τα θύματα των πειρατών οι: Μιχαήλ Παρίσης, Χατζή Ντεμένεγος,

³⁶ Βλ. Δ. Ζ. Σοφιανός, «Η οικογένεια Παξιμάδη από την Τήνο (18ος-19ος αι.)», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 11 (1989-1984), 215-424, εδώ 371. Η μελέτη αυτή αναδημοσιεύθηκε στο βιβλίο του ίδιου, *Τηνιακά μελετήματα*, τ. 1, Τήνος 2005, με τον τίτλο «Οι Παξιμάδηδες της Τήνου (18ος-19ος αι.). Μία ιστορική οικογένεια με πολλαπλή τοπική και εθνική δράση».

³⁷ Φώσκολος, *Η Οζωμεριά*, σ. 514-521.

Γιώργος Κουκουλάς και Παναγιώτης Σαββέρας, περιλαμβάνονται σε κατάλογο κατοίκων του Πύργου – κατά πάσα πιθανότητα εύπορων – οι οποίοι τον Ιούνιο του 1822, ανταποκρινόμενοι στη Διοίκηση, εισφέρουν χρηματικά ποσά για τις ανάγκες της Επανάστασης. Οι δύο πρώτοι μάλιστα εμφανίζονται μεταξύ εκείνων που καταβάλουν τα περισσότερα.³⁸ Συνεπώς φαίνεται ότι, παρόλο που οι ίδιοι δηλώνουν «δεν είμεθα έμποροι δεν είμεθα ευκατάστατοι», η μετακίνηση προς τη Σμύρνη εν μέσω της Επανάστασης πιθανόν δεν αφορούσε μόνο φτωχούς τηνιακούς που αναζητούν εργασία μακριά από το σπίτι τους. Μετακινούνταν και πιο εύπορα πρόσωπα που μετείχαν σε οικονομικά δίκτυα που λειτουργούσαν μεταξύ της Τήνου – όπως και άλλων νησιών του Αιγαίου – και των μικρασιατικών παραλίων. Τα δίκτυα αυτά είχαν συγκροτηθεί πριν από την Επανάσταση, φαίνεται όμως ότι και μετά την έκρηξη της δεν διαρράγηκαν πλήρως και εξακολούθησαν να είναι ενεργά.

Κλείνοντας, ας επανέλθουμε στην υπόθεση που υπήρξε αφορμή για όσα ειπώθηκαν για την πειρατεία και τη μετανάστευση. Το σχετικό αρχειακό υλικό επιτρέπει να παρακολουθήσουμε για λίγο την τύχη της, παρότι δεν μας επιτρέπει να γνωρίσουμε την τελική κατάληξη.

Στις 7 Νοεμβρίου 1827 οι τηνιακοί Δημογέροντες Δρόσος Ν. Δρόσος και Αντώνιος Π. Πόμερ στέλνουν την αναφορά των συμπατριωτών τους στη Αντικυβερνητική Επιτροπή, με ένα συνοδευτικό δικό τους έγγραφο, που ουσιαστικά κάνει δεκτές τις καταγγελίες τους και απαιτεί να διαταχθούν οι κοινοτικές αρχές της Σάμου να μεριμνήσουν άμεσα για το θέμα.³⁹

Στις 9 Νοεμβρίου η Αντικυβερνητική Επιτροπή διατάζει τη Γραμματεία Ναυτικών να δώσει εντολή στον Μικέ Κυπαρίσση, που είχε διοριστεί επικεφαλής της ναυτικής μοίρας δίωξης της πειρατείας, να συλλάβει τους πειρατές και να τους στείλει στην έδρα της Διοίκησης,

³⁸ Ο κατάλογος περιλαμβάνει 51 πρόσωπα συνολικά. Φυλάσσεται στο Μουσείο Μπενάκη, Αρχείον Αγώνος, φ. 3, έγγρ. 30. Μνεία του εγγράφου βλ. Μαρία Δημητριάδου, «*Αρχείον Αγώνος*» 1806-1832 από τα ιστορικά αρχεία του Μουσείου Μπενάκη, *Επιτομές εγγράφων*, τ. 1, Αθήνα 2011, σ. 111.

³⁹ ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 66 (λήψη 117).

στην Αίγινα, αφού προηγουμένως τους «υποχρεώση να αποζημιώσωσι καθ' όλην την έκτασιν τους παρ' αυτών γυμνωθέντας Τηνίους». ⁴⁰

Στις 10 Νοεμβρίου η Γραμματεία Ναυτικών με τρία χωριστά έγγραφα διατάζει τον Μ. Κυπαρίσση και την τοπική αρχή της Σάμου να τιμωρήσουν τους δράστες και να φροντίσουν για την αποζημίωση των θυμάτων. ⁴¹ Την ίδια μέρα αποστέλλεται ξεχωριστά διαταγή και προς τους Δημογέροντες Καρλοβασίων, όπου όμως το ύφος είναι επιτιμητικό, με απειλές ότι θα θεωρηθούν και κλεπταποδόχοι και θα «ληφθώσιν τα πλέον αυστηρά μέτρα εναντίον όλων υμών, εάν δεν παύσουν ανυπερθέτως τας καταχρήσεις των κακούργων συμπολιτών σας». ⁴²

Είχε άραγε η κινητοποίηση των τοπικών κοινοτικών αρχών και της κεντρικής διοίκησης κάποιο αποτέλεσμα; Η ιστορική έρευνα και η αξιοποίηση νέου αρχειακού υλικού της περιόδου ενδέχεται στο μέλλον να δώσουν κάποια απάντηση για την κατάληξη της υπόθεσης, ενδεικτική και της τύχης ανάλογων περιστατικών πειρατείας που σημειώθηκαν στα χρόνια της Επανάστασης.

⁴⁰ ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 66 (λήψη 118).

⁴¹ ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 90 (λήψη 157) και έγγρ. 91 (λήψεις 158-159 αντιστοίχως).

⁴² ΓΑΚ, *Γραμματεία Ναυτικών*, φ. 62, έγγρ. 92 (λήψεις 160-161).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Έγγραφο 1

Εὐγενέστατοι Κύριοι Δημογέροντες τῆς Νήσου Τήνου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι δυστυχεῖς Συμπολιταί σας, οἱ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καταγυμνωθέντες καὶ ἐκ ταύτης τῆς ἀπροσδοκίτου συμφορᾶς δυστυχήσαντες, κρίνομεν εὐλογον νὰ καταφύγη διὰ τῆς παρουσίας μας ταπεινῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν δραστήριον ἐνέργειάν σας ὑπὲρ τῆς ἀποζημιώσεώς μας ἀφ' οὗ σᾶς ἐκθέσωμεν περιστατωδῶς τὴν σύμφοράν μας.

Ἀναχωρήσαντες ἀπὸ Σμύρνην δι' ἐδῶ μὲ τὸν γυμνωθέντα Μαρτῆγον τοῦ Καπ(ετὰν) Γιαννοῦλη Ματθαίου ὁ Ἅγιος Σπυρίδων μὲ σημαίαν Ρωσσίας, ἂν καὶ ἀκομβογιάτο, πλὴν διὰ τὴν γαλήνην ἐμείναμεν πρὸς τὸ μέρος τῆς Χίου, Καμάρη λεγόμενον, νυκτὸς ἔχοντες ἐκ δεξιῶν τὸ κομβόγιον. Ἐκεῖ ἐξαίφνης ὀρμοῦσιν δύο πειρατικὰ πλοῖα ἐκ τοῦ Καρλόβασι τῆς Νήσου Σάμου περὶ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς τὴν α' 1^η 8βρίου μᾶς συλλαμβάνουσιν καὶ φέρωντάς μας παρὰ τὴν ξηρὰν ἀφ' οὗ ἤρπασαν ἅπαν τὸ τοῦ πλοίου φορτίον κατεγύμνωσαν καὶ ἡμᾶς ἀνιλεῶς καὶ ἀπανθρώπως μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων φορεμάτων μας: ὕστερον ἀφ' οὗ μᾶς εἶχον καὶ ὅλα μας τὰ χρήματα καὶ εἰδήσματα κρίνομεν περιττὸν νὰ σᾶς ἀναφέρῃ τὰ ὅσα ἐδοκιμάσαμεν ἀπὸ τὴν ψυχρότητα τῆς νυκτὸς, μόνον ἀρκεῖ νὰ φαντασθῆτε τὸν πόνον τῆς ψυχῆς μας καὶ τὴν ἀπαρηγόρητον συμφοράν μας ὅταν σᾶς βάλλωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ὑδρῶτες καὶ οἱ κόποι ὄλων ἡμῶν τῶν ἀτύχων συμπατριωτῶν μας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μὲ φρικτὴν ἀπανθρωπίαν, καὶ μὲ κίνδυνον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς διὰ μᾶς στιγμῆς ἠρπάσθησαν μείναντες ἐκ τούτου πτωχοὶ δυστυχεῖς καὶ ἐνδεεῖς.

Οἱ πειραταὶ εἶναι Σάμιοι ἀπὸ τὸ Καρλόβασι, τὰ πειρατικὰ τῶν πλοῖα ὠνομάζονται τοῦ Σταμούλη, οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὠνομάζονται ὁ μὲν Ζαχαρίας καὶ ὁ ἄλλος Γεώργιος, καὶ τὰ εἰδήσματά μας, τὰ φορέματά μας καὶ ἄλλα ἀσυστόλως ἐπωλοῦντο εἰς τὴν Σάμον. Ποία ψυχὴ δύναται νὰ ὑποφέρῃ τοιαύτην συμφοράν;

Ἴδού ἐντιμώτατοι κύριοι ἡ Ἐκθεσις μὲ πάσαν εἰλικρίνειαν τῆς συμφορᾶς ἡ ζημία διὰ τὴν περιστάσιν μας καὶ διὰ τὴν σφαίραν ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν

καταντᾶ ἀνυπόφορος, καὶ ἡ ποσότης αὐτῆς σᾶς γένηται γνωστή, ἀπὸ τὸν μερικὸν κατάλογον σᾶς παρρησιάζεται. Ἐξαιτούμεθα λοιπὸν μετὰ θερμῶν δακρῶν τὴν συμπάθειάν σας. Ζητοῦμεν νὰ κάμετε ὥστε συνεννοούμενοι μετὰ τῶν προκρίτων τῆς Σάμου ἐγκαίρως νὰ διαφυλαχθῶσιν τὰ πράγματά μας καὶ νὰ μᾶς ἐπιστραφῶσιν τὰ κλεφθέντα. Δὲν εἴμεθα ἔμποροι, δὲν εἴμεθα εὐκατάστατοι, εἴμεθα τεχνίται, δοῦλοι καὶ ναῦται καὶ εἰς τὰ κλεφθέντα συνίστατο ὅλη μας ἡ κατάστασις, καὶ οἱ καρποὶ τῶν πολλῶν χρόνων κόπων μας. Ζητοῦμεν παρὰ τῶν Σαμίων διὰ τῆς μετὰ σπουδῆς συναγροικήσεως τῆς Εὐγενείας σας τὴν ἀποζημίωσίν μας, ἀλλέως ἀνίκανοι νὰ ὑποφέρωμεν τὸ βᾶρος τοσαύτης δυστυχίας εἴμεθα βιασμένοι νὰ τὴν ζητήσωμεν διὰ τῶν χειρῶν μας ἐκ τῶν πρώτων καϊκίων τῆς Σάμου φθάσωσιν ἐνταῦθα, ὅταν διὰ τῶν Διοικητικῶν μέσων δὲν δυνάμεθα. Ἐχομεν δὲ τὴν τιμὴν νὰ ὑποσημειοῦμεν ταπεινοὶ δοῦλοι σας.

Ἐν Τήνῳ τῇ 24^η 8βριου 1827

Ἀπὸ Πύργου

[σ. 2

1η στήλη:]

ἀπὸ Πύργιον

Καλούδα ᾿᾿ Γεωργίου
Μπεδενιοῦ Καυλαγκοῦς
Μαριγῶ Συρναία
Ἀγγέλικα ᾿᾿ Γεωργίου
Σταματέλος
Παναγιώτης Σαβέρας
Παναγιώτης Ψάθης
Χ᾿᾿ Δημενέγος
Γεώργιος Κουκουλάς
Ἰωάννης Κοσμᾶς
Εὐστράτιος Παρπούνης
Μάρκος Παλαμάρης
Χριστόδουλος
Ἀντώνιος Σιφναῖος
Μιχελιὸς Μαυρομαρᾶς

[2η στήλη:]

ἀπό Κελλιὰ

Σταμάτης Ἀλήβρα
Λαρέτζος Σκουλούδη
Μάρκος Φύρας
Νικόλαος Δαλισμᾶς
Μαργαρίτης με γυναίκα
Γιαννοῦλης Φλωρᾶς
Μάρκος Διαμαντῆς
Δαλισμᾶς Κορομπικῆς
Νάτζιος
Καρλέτος
Γιάκουμος Ζαννή
Ἰωάννης Πλητᾶς
Ζώρτζης Μαλιαρὸς
Γεώργιος Σανιγάγιας
Θεοδωρὶς Ἰθακήσιος
Ἰλίας Κεφαληναῖος
Μπαλτεσαρὸς Μουτασιανὸς
Θεόδωρος Σμυρναῖος

ἀπὸ Μοναστήρια

[ἄλλο χέρι:]

Ὅτι Ἴσον τῷ πρωτοτύπῳ

Ἐν Τήνῳ τῇ 28ῇ Ἰδίου

(τ.σ. της κοινότητας Τήνου)

Οἱ Δημογέροντες τῆς Ν: Τήνου
Γ. Πόμερ
Σ. Φ. Κριτηρόπουλος
Ἰω. Ἀγαδάκης

Έγγραφο 2

*Κατάλογος τῶν ὄσων πραγμάτων ἐπῆραν οἱ κλέπται ἀπό τῶν μαρτίγων
τοῦ Καπετὰν Γιανούλι Ματθέου
Ἐν Τηνῶ τῇ 24^ῃ Ὀκτωβρίου 1827*

Ἀπό χωρίον Πῦργον

300:	<i>τῆς Καλούδας ᾿᾿ Γεωργίου</i>
150:	<i>τῆς Μπεδενους Καυλανκοῦ</i>
600:	<i>τῆς Μαρिγὸς Σμυρναῖας</i>
500:	<i>τῆς Ἀγκέλικας ᾿᾿ Ι᾿. Ζαχαριά</i>
415:	<i>τοῦ Σταματέλου</i>
<hr/>	
2650:	<i>τοῦ Παναγιότι Σαβέρα</i>

4615:	
1342:	<i>τοῦ Παναγιότι Ψάθι</i>
1311:	<i>τοῦ ᾿᾿ Τεμένεγου</i>
1616:	<i>τοῦ Γεώργη Κουκουλά</i>
984:	<i>τοῦ Ιωάννου Κοσμᾶ</i>
<hr/>	
9868	

152:20	<i>τοῦ Στρατὶ Παρπούνι</i>
100:	<i>τοῦ Χριστόδουλου</i>
152:20	<i>τοῦ Μάρκου Παλαμάρι</i>
7000:	<i>τοῦ Ἀντώνη Συφναῖου μετριτὰ</i>
610:	<i>τοῦ τζοπάνι</i>
<hr/>	
17883:00	

ἀπό χωρίον Κελιά

1500:	<i>τῆς Σταματικῆς Σαλήβρας</i>
1000:	<i>τοῦ Λαρέτζου Σκουλούδη</i>
150:	<i>τοῦ Μάρκου Φυρὰ</i>
250:	<i>τοῦ Νικόλα Δαλισμᾶ</i>
<hr/>	
20783:	

ἀπό Αγιοφωλιάς

500:	τοῦ Μαργαρίτι με τὴν γυναίκα του καὶ με δύο παιδιά
200:	τοῦ Γιαννούλι Φλωρᾶ, ἀπὸ Καρκάδον
500:	ἀπὸ Κόμη τοῦ Μάρκου Διαμαντί
100:	τοῦ Δαλισμὰ Κοροπικῆ
400:	τοῦ Νάτζιου
400:	Καρλέτος
400:	Γιάκουμος Τζανὶ
<u>27833:</u>	

Μοναστήρια

200:	τοῦ Τζόρτζη Μαλιαροῦ
1000:	τοῦ Γεώργη Σανιγάγια
550:	τοῦ Θεοδώρου Ἰθακήσιου
250:	Ἰλίας Κεφαλιναῖος
1000:	τοῦ Παλτασάρου ἀπὸ Μουντάδον
<u>31333:</u>	

500	τοῦ καπετὰν Μιχαλιὸν Παρίσι διὰ ὅσα τοῦ εἶχα ψωνίσι
3500:	τοῦ Ἰωάννου Πλητὰ
200:	τοῦ Μιχελοῦ Μαυρομαρᾶ
600:	τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννου Σμυρναίου
582:	τοῦ ἰδίου Θεοδώρου Ἰθακήσιου
<u>36715:</u>	

Γιανούλης Ματθαῖος

Ὅτι ἴσω τῷ πρωτοτύπῳ
Ἐν Τήνῳ τῇ 28^ῃ ὀβριῶν 1827

Οἱ Δημογέροντες Τήνου

Π. Πόμερ

Σ. Φ. Κριτηρόπουλος

Ιω. Ἀγαδάκης

